

Бачо Р.Й., Тимчак М.В., Иллар Е.Й., Бачо Є.Й.

ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ МАЙНА ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

У роботі розкривається сучасний стан розвитку страхування майна громадян в Україні, проводиться оцінка тенденцій його розвитку. Виокремлені та проаналізовані добровільні та обов'язкові види страхування майна громадян. Встановлено, що страхувальники-громадяни не в повній мірі здатні реалізувати свої права щодо здійснення страхової виплати при страхуванні майна, ніж страхувальники-юридичні особи. Відмічено особливе скорочення страхування наземного транспорту громадян, що пов'язано із зупинкою кредитування населення кредитними установами внаслідок девальвації гривні, зростання процентних ставок, страхових тарифів, вартості запасних частин та послуг з обслуговування автомобілів, вартості пального, зменшення доходів населення.

Ключові слова: майнове страхування, страхування наземного транспорту, страхування майна громадян, ризик-менеджмент, обов'язкове та добровільне страхування майна громадян, Нацкомфінпослуг.

ВСТУП

Постановка проблеми. Страхування майна громадян є засобом захисту, за допомогою якого мінімізується негативний вплив різноманітних явищ у суспільному житті і здійснюється превентивність чи повне усунення небажаних наслідків ризиків. Таким чином, об'єктивна необхідність існування та розвитку майнового страхування в державі викликана тим, що воно є ефективним, раціональним, економічним та доступним засобом захисту майнових інтересів громадян. Майнове страхування є однією з підгалузей страхування. Значення цього страхування зумовлене тим, що майно служить обов'язковим елементом життєдіяльності людей, тому забезпечення страхового захисту майна є пріоритетним у системі страхових відносин. Економічне призначення майнового страхування полягає у відшкодуванні збитків, заподіяних страхувальнику внаслідок пошкодження або знищення майна при настанні страхових випадків.

Актуальність теми полягає в тому, що в сучасному світі люди постійно знаходяться в стані ризику, і для того, щоб мінімізувати його, необхідно користуватися послугами, які надають страховики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в розроблення основ майнового страхування зробили вчені К. Воблий, А. Манес, Д. Бланд, Дж. Діксон, В. Гейльман, В. Гаврицький, Д. Фарм. Вагомий внесок у розробку фундаментальних питань теорії та практики

страхування майна зробили російські та українські вчені К. Граво, Є. Дюжиков, Є. Коломін, В. Коньшин, В. Базилевич, Н. Внукова, Т. Кривошлик, М. Клапків, С. Осадець, О. Гаманкова, Н. Пойда-Носик, Я. Шумелда.

Водночас слід зазначити, що у вітчизняній фінансово-економічній літературі недостатньо ґрунтовних досліджень, присвячених питанню розвитку страхування майна громадян у сучасних кризових умовах та викликах глобалізаційних процесів.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є оцінка тенденцій розвитку страхування майна громадян у сучасних ринкових умовах України.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин, що виникають між суб'єктами страхового ринку в процесі страхування майна громадян.

Завдання дослідження полягає в розкритті сучасного стану страхування майна громадян України як складової ризикового сегменту національного страхового ринку та виокремлення особливостей його розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В Україні страховий ринок під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників зазнає кількісних і якісних змін. Причому частка страхових послуг на вітчизняному фінансовому ринку неухильно зростає, що свідчить про розвиток страхового ринку і зростання доходів фізичних і юридичних осіб. Розглядаючи страховий ринок України в цілому, можна говорити, що найбільшу частку в його структурі займає майнове страхування.

Послуги зі страхування майна громадян надають компанії загального страхування. Станом на 01.01.2014 р. з 407 зареєстрованих страховиків 445 компаній займаються загальними видами страхування [17].

© **Бачо Роберт Йосипович**, к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Тимчак Мар'яна Володимирівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Иллар Еріка Йосифівна, викладач кафедри економіки Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Бачо Єва Йосипівна, викладач кафедри економіки Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Сума зібраних валових страхових премій із загальних видів страхування в Україні за 2013 рік становила 26185,2 млн. грн., за 2012 р. – 19698,7 млн. грн., за 2011 р. – 21347,1 млн. грн. [17]. А частка майнового страхування в 2013 році становила 64,8 % ринку загальних видів страхування [17].

На даний час майнове страхування громадян здійснюється в добровільній та обов'язковій формі. До обов'язкових видів страхування майна громадян належить авіаційне страхування та страхування предмета іпотеки. Останній був введений у статус обов'язкового у 2011 році (табл. 1).

Таблиця 1. Премії зі страхування майна громадян в Україні у 2009-2013 рр., млн. грн.*

№	Показники	Роки					2013 до 2009	
		2009	2010	2011	2012	2013	Абс.	%
1	Добровільні види	3351,7	2935,7	2870,5	3086,5	3348,3	-3,4	-0,1
1.1	Страхування наземного транспорту	2839,0	2390,7	2324,2	2345,9	2414,6	-424,5	-15,0
1.2	Страхування повітряного транспорту	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	-0,1	-36,2
1.3	Страхування водного транспорту	1,6	1,7	1,2	2,1	1,3	-0,3	-18,3
1.4	Страхування вантажу та багажу	15,5	1,5	5,3	1,2	4,4	-11,1	-71,7
1.5	Страхування майна від вогневих ризиків	260,6	259,3	234,8	244,5	218,3	-42,3	-16,2
1.6	Страхування іншого майна громадян	199,9	241,1	204,5	239,9	380,3	180,4	90,3
1.7	Страхування кредитів	14,2	18,8	19,6	77,3	113,9	99,6	700,0
1.8	Страхування фінансових ризиків	18,2	19,4	77,5	175,2	215,5	197,3	1083,6
1.9	Страхування гарантій	2,5	3,0	3,4	0,0	0,0	-2,5	-100,0
2	Обов'язкові види	0,9	1,7	1,9	3,1	7,3	6,4	733,3
2.1	Авіаційне страхування	0,9	1,7	1,6	0,4	0,6	-0,3	-35,0
2.2	Страхування предмета іпотеки	0,0	0,0	0,2	2,7	6,7	6,7	-
3	Всього зі страхування майна громадян	3352,6	2937,4	2872,4	3089,6	3355,6	3,0	0,1
4	Всього з майнового страхування	14770	16608	14388	12256,3	16961,3	2191,5	14,8
5	Частка майнового страхування громадян, %	22,7	17,7	20,0	25,2	19,8	-2,9	-
6	Всього сплачені премії громадянами	5949	6171,1	7478,7	8900,3	10267,5	4318,5	72,6
7	Частка майнового страхування у сплачених преміях громадянами, %	56,4	47,6	38,4	34,7	32,7	-23,7	-

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [6-10; 17].

Аналізуючи валові надходження премій з майнового страхування громадян, відмічаємо зменшення надходжень у 2010 та 2011 роках, що є результатом негативного впливу фінансово-економічної кризи, що почалась у кінці 2008 року. У 2012-2013 рр. спостерігається зростання збору премій, і сума зібраних премій зі страхування майна досягла рівня 2009 року, становила 3355,6 млн. грн. Серед підвидів страхування майна громадян спостерігається суттєве скорочення премій зі страхування наземного транспорту (-424,5 млн. грн., зменшення становить 15%), страхування майна від вогню (-42,3 млн. грн., 16,2%-не скорочення) та страхування вантажу та багажу – звуження складало 11,1 млн. грн., або -71,7%. Основною причиною суттєвого зменшення надходжень автоКаско є зупинка кредитування населення внаслідок суттєвої девальвації гривні,

зростання процентних ставок, страхових тарифів, вартості запасних частин та послуг з обслуговування автомобілів, зростання вартості пального, зменшення доходів населення тощо. В той же час банки почали більш жорстко підходити до видачі кредитів на купівлю автомобілів, вимагаючи обов'язкового першого власного внеску в розмірі не менше 15-25% вартості автомобіля, причому у докризовий період була можливість придбання рухомого ТЗ з 0% першого внеску.

Такі заходи, вжиті банківськими установами, та сама фінансово-економічна ситуація в країні призвели до скорочення частки страхування автоКаско громадян у загальній сумі зібраних премій зі страхування наземного транспорту з 71,0% у 2009 р. до 62,6% у 2013 р. (табл. 2).

Таблиця 2. Частка премій, отриманих від громадян у відповідних видах страхування в Україні, %*

№	Показники	Роки					2013 до 2009
		2009	2010	2011	2012	2013	
1	Страхування наземного транспорту	71,0	63,1	63,2	64,7	62,6	-8,5
2	Страхування повітряного транспорту	0,7	0,3	0,3	1,5	0,5	-0,1
3	Страхування водного транспорту	4,0	4,9	3,6	5,2	4,8	0,8
4	Страхування вантажу та багажу	1,3	0,1	0,4	0,1	0,3	-1,0
5	Страхування майна від вогневих ризиків	12,1	8,4	9,5	12,4	7,7	-4,4

6	Страховання іншого майна громадян	6,1	5,4	6,1	8,2	9,9	3,7
7	Страховання кредитів	0,8	3,7	4,0	14,2	10,4	9,6
8	Страховання фінансових ризиків	0,7	0,7	2,7	7,6	5,4	4,7
9	Страховання гарантій	1,5	1,2	3,0	0,1	0,0	-1,5
10	Авіаційне страхування	0,3	0,5	0,5	0,1	0,2	-0,1
11	Страховання предмета іпотеки	-	-	12,6	12,0	12,2	-
	Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-

* Розраховано авторами.

За аналізований період спостерігається зменшення частки премій, сплачених громадянами, у загальній сумі премій майнового страхування. Найбільша частка сплачених премій громадянами у валових преміях страхування майна відмічалася у 2012 році, в якому становила 25,2%, найменша – у 2010 р. – 17,7%. В цілому на основі наведених вище даних можна стверджувати, що в середньому на кожну гривню премій з майнового страхування 20 коп. сплачено громадянами.

У 2009-2013 рр. відмічається суттєве зменшення частки майнового страхування у сукупних преміях, сплачених громадянами. Так, у 2009 р. частка майнових видів складала більше половини премій, сплачених громадянами – 56,4%, а у 2013 р. – зменшилася на 23,7% і складала 32,7%. Принагідно зауважимо, що темп росту сплачених премій громадянами випереджає темп росту премій зі страхування майна громадян у 4,9 раза.

Протилежна ситуація відбувається зі страхуванням кредитів та страхуванням фінансових ризиків. За аналізований період суттєво зросли надходження зі страхування фінансових ризиків – з 18,2 млн. грн. у 2009 р. до 215,5 млн. грн. у 2013 р. (темп росту 1083,6%) та частка цього підвиду у сукупних надходженнях – з 0,7% до 5,4% у 2013 р. Частка премій зі страхування кредитів, сплачених громадянами, становила 10,4% у 2013 р.

Чільне місце у страхуванні майна громадян займає страхування іншого домашнього майна

громадян, зібрані премії з якого зросли з 199,9 млн. грн. у 2009 році до 380,3 млн. грн. у 2013 р. і темп росту за зазначений період становив 90,3%. Частка премій, сплачених громадянами у цьому підвиді, зросла з 6,1% у 2009 р. до 9,2% у 2013 р.

Розглядаючи структуру премій з майнових видів страхування громадян (табл. 3), спостерігаємо превалювання добровільних видів, частка яких несуттєво зменшилась за аналізований період з 99,97% у 2009 р. до 99,78% у 2013 р.

У загальній структурі надходжень найбільшу частку займає страхування наземного транспорту, частка якого поступово зменшується – з 84,68% у 2009 р. до 71,96% у 2013 р. Водночас спостерігається скорочення частки страхування майна від вогневих ризиків на користь страхування іншого майна громадян (зокрема домашнього). Так, за аналізований період частка останнього збільшилася з 5,96% у 2010 року до 11,33%, в той же час частка першого звузилася до 6,51, причому у 2010 році становила 8,83%.

У період 2009-2013 рр. найбільш активно розширилася частка страхування фінансових ризиків – на 5,88%, причому у 2009 р. відсоток майнового страхування громадян, що припадав на цей підвид, становив лише 0,54%. Важливо відмітити тенденцію зростання часток видів страхування, що пов'язані з фінансовою діяльністю страхувальників: страхування предмета іпотеки, страхування фінансових ризиків та страхування кредитів.

Таблиця 3. Структура премій з майнового страхування громадян в Україні у 2009-2013 рр., %*

№	Показники	Роки					2013 до 2009
		2009	2010	2011	2012	2013	
1	<i>Премії з добровільних видів:</i>	99,97	99,94	99,94	99,90	99,78	-0,19
1.1	Страховання наземного транспорту	84,68	81,39	80,92	75,93	71,96	-12,72
1.2	Страховання повітряного транспорту	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00
1.3	Страховання водного транспорту	0,05	0,06	0,04	0,07	0,04	-0,01
1.4	Страховання вантажу та багажу	0,46	0,05	0,18	0,04	0,13	-0,33
1.5	Страховання майна від вогневих ризиків	7,77	8,83	8,17	7,91	6,51	-1,27
1.6	Страховання іншого майна громадян	5,96	8,21	7,12	7,77	11,33	5,37
1.7	Страховання кредитів	0,42	0,64	0,68	2,50	3,39	2,97
1.8	Страховання фінансових ризиків	0,54	0,66	2,70	5,67	6,42	5,88
1.9	Страховання гарантій	0,07	0,10	0,12	0,00	0,00	-0,07
2	<i>Премії з обов'язкових видів:</i>	0,03	0,06	0,06	0,10	0,22	0,19
2.1	Авіаційне страхування	0,03	0,06	0,06	0,01	0,02	-0,01
2.2	Страховання предмета іпотеки	0,00	0,00	0,01	0,09	0,20	0,20
3	Всього премії зі страхування майна громадян	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [6-10].

У табл. 4 вміщено інформацію щодо середньої вартості укладених громадянами договорів страхування майна у 2009-2013 рр.

Таблиця 4. Середня вартість договору страхування майна громадян в Україні, грн.*

№	Показники	Роки					2013 до 2009	
		2009	2010	2011	2012	2013	Абс.	%
1	Страхування наземного транспорту	4971,8	5443,3	6509,1	7155,3	6200,3	1228,5	24,7
2	Страхування повітряного транспорту	10312,5	6625,0	300,0	39800,0	35100,0	24787,5	240,4
3	Страхування водного транспорту	7561,7	8016,5	8245,3	15201,3	7518,6	-43,1	-0,6
4	Страхування вантажу та багажу	6582,8	1156,0	100,1	59,3	26,6	-6556,2	-99,6
5	Страхування майна від вогневих ризиків	101,4	108,0	93,7	105,2	94,1	-7,3	-7,2
6	Страхування іншого майна громадян	114,5	128,2	83,7	86,0	59,3	-55,2	-48,2
7	Страхування кредитів	490,1	945,3	990,7	753,7	429,4	-60,7	-12,4
8	Страхування фінансових ризиків	120,6	317,4	569,0	295,7	257,4	136,8	113,4
9	Страхування гарантій	125,6	115,8	111,4	8650,0	0,1	-125,4	-99,9
10	Авіаційне страхування	5885,3	6552,3	6374,3	1773,9	2560,6	-3324,7	-56,5
11	Страхування предмета іпотеки	-	-	2113,2	731,5	797,2	-	-

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [6-10]

З даних наведеної вище таблиці випливає, що на майже 25% зросла середня вартість договору страхування Каско автомобілів громадян – з 4971,8 грн. до 6200,3 грн. Це пов'язано з 60%-ною девальвацією гривні, зростанням ринкової вартості автомобілів внаслідок переоцінки за курсом, підвищення ціни запасних частин, а також у цілому зростання страхових тарифів за зазначеним видом страхування.

Розглядаючи валові страхові виплати, здійснені громадянам з майнових видів, констатується поступове їх зменшення як з добровільних, так і обов'язкових видів.

На фоні поступового зростання премій з основних бюджетонаповнюючих видів страхування (страхування наземного транспорту, страхування іншого домашнього майна) не відмічається суттєвого

зростання страхових виплат з відповідних видів (табл. 5). Так, за досліджуваний період страхові виплати з автоКаско громадян зменшилися з 1896,6 млн. грн. у 2009 р. до 918,2 млн. грн. у 2011 р. У період 2012-2013 рр. спостерігається тенденція зростання сум страхових відшкодувань до 955,2 млн. грн. у 2013 р.

Суттєве зниження виплат страхових сум пов'язане з політикою оптимізації страхового портфеля страховиків, мінімізації страхових виплат всіма доступними засобами – свідоме заниження суми збитку при його експертній оцінці, затягування страхових виплат за граничний строк, передбачений законодавством – 6 місяців з моменту отримання страховиком повного пакету документів, необхідних для проведення страхової виплати.

Таблиця 5. Страхові виплати зі страхування майна громадян, млн. грн.*

№	Показники	Роки					2013 до 2009	
		2009	2010	2011	2012	2013	Абс.	%
1	<i>Добровільні види</i>	1934,2	1374,0	955,2	1032,0	1018,7	-915,5	-47,3
1.1	Страхування наземного транспорту	1896,6	1327,5	918,2	962,5	981,6	-915,0	-48,2
1.2	Страхування повітряного транспорту	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
1.3	Страхування водного транспорту	0,2	0,2	0,1	0,1	0,7	0,4	197,5
1.4	Страхування вантажу та багажу	0,4	0,3	0,0	0,1	0,5	0,1	12,9
1.5	Страхування майна від вогневих ризиків	18,0	24,6	15,8	20,6	13,4	-4,7	-25,8
1.6	Страхування іншого майна громадян	15,1	18,2	18,0	16,5	18,6	3,4	22,8
1.7	Страхування кредитів	1,6	0,9	0,8	0,0	2,7	1,1	64,4
1.8	Страхування фінансових ризиків	2,2	1,2	1,4	32,1	1,3	-0,9	-39,6
1.9	Страхування гарантій	0,0	0,8	0,9	0,0	0,0	0,0	-
2	<i>Обов'язкові види</i>	1,8	0,3	0,1	0,1	0,1	-1,8	-97,1
2.1	Авіаційне страхування	1,8	0,3	0,1	0,1	0,0	-1,8	-98,6
2.2	Страхування предмета іпотеки	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
3	Всього зі страхування майна громадян	1936,0	1374,3	955,2	1032,1	1018,7	-917,3	-47,4
4	Всього з майнового страхування	5275,9	4360,7	2747,9	2857,7	2061,4	-3214,5	-60,9
5	Частка майнового страхування громадян, %	36,7	31,5	34,8	36,1	49,4	12,7	-
6	Всього здійснені виплати громадянам	2804	2436,4	2210,6	2469,8	2637,5	-166,5	-5,9
7	Частка майнового страхування у виплатах громадянам, %	69,0	56,4	43,2	41,8	38,6	-30,4	-

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [6-10; 17].

В сучасних реаліях України велика кількість страховиків затримує виплату на 1 чи навіть 2 роки. Саме затягування процедури виплати страхового відшкодування є основною причиною масового звернення споживачів страхових послуг зі своїми скаргами до Нацкомфінпослуг. У 2012 році звернення з питань надання страхових послуг страховими компаніями у загальній кількості звернень становлять найбільшу частку – 67,1% (3479 звернень) [17]. Більшість звернень надійшло з питань: порушення строків виплати або зменшення суми страхового відшкодування, відмови у виплаті пені за несвоєчасне страхове відшкодування страховими компаніями, визначення розміру відшкодування витрат, пов'язаних із пошкодженням транспортного засобу.

Фактично за досліджувані 5 років надходження премій зі страхування майна громадян зросло на 3,0 млн. грн. (ріст – 0,1%), а страхові виплати скоротилися на 917,3 млн. грн. (спад становить 47,4%). З цього випливає, що зазначений вид страхування не відіграє своєї соціальної функції, адже страховики свідомо формують прибутковий для себе

портфель, нехтуючи інтересами страховальників-громадян.

У подальшому це вплине на подальше звуження цього сегменту страхового ринку, підсилюючи вироблений у населення України стереотип негативного ставлення до оцінки діяльності страховиків.

З даних наведеної вище таблиці також випливає, що темп зниження виплат з майнових видів у 8 разів перевищує темп зниження виплат, здійснених громадянам з майнових видів страхування, особистого страхування та страхування відповідальності. У той же час частка громадян у виплатах зі страхування майна у 2013 році майже досягла половини виплат з майнових видів і становила 49,4%.

Оцінюючи рівень виплат, що є співвідношенням суми валових виплат до зібраних страховиками премій зі страхування майна громадян, слід відмітити загальну тенденцію зменшення цього показника за аналізований період щодо страхування автоКаско, страхування майна від вогневих ризиків, іншого майна громадян (табл. 6).

Таблиця 6. Рівень виплат з майнового страхування громадян в Україні у 2009-2013 рр., %*

№	Показники	Роки					2013 до 2009
		2009	2010	2011	2012	2013	
1	<i>Добровільні види</i>	57,7	46,8	33,3	33,4	30,4	-27,3
1.1	Страхування наземного транспорту	66,8	55,5	39,5	41,0	40,7	-26,2
1.2	Страхування повітряного транспорту	0,0	0,0	6,8	0,0	0,0	0,0
1.3	Страхування водного транспорту	14,1	13,6	9,0	5,1	51,5	37,4
1.4	Страхування вантажу та багажу	2,6	21,3	0,2	4,4	10,4	7,8
1.5	Страхування майна від вогневих ризиків	6,9	9,5	6,7	8,4	6,1	-0,8
1.6	Страхування іншого майна громадян	7,6	7,6	8,8	6,9	4,9	-2,7
1.7	Страхування кредитів	11,5	5,0	3,9	0,0	2,4	-9,2
1.8	Страхування фінансових ризиків	12,2	6,4	1,8	18,3	0,6	-11,6
1.9	Страхування гарантій	0,0	28,6	26,6	0,0	0,0	0,0
2	<i>Обов'язкові види</i>	207,6	18,3	3,2	3,4	0,7	-206,9
2.1	Авіаційне страхування	207,6	18,3	3,7	25,1	4,6	-203,0
2.2	Страхування предмета іпотеки	-	-	0,0	0,0	0,4	-
3	Всього зі страхування майна громадян	57,7	46,8	33,3	33,4	30,4	-27,4
4	Рівень виплат майнового страхування	35,7	26,3	19,1	23,3	12,2	-23,5

* Складено та розраховано авторами.

Вони в цілому є основними видами у цьому страховому сегменті. Фактично рівень виплат з автоКаско громадян зменшився за даний період на 26,2% і у 2013 році становив 30,4%, причому загальновідомо, що аналізований вид є доволі збитковим і в середньому в розвинених країнах рівень виплат з нього становить близько 60%, що було характерним у докризовий період. З наведеної вище таблиці випливає й те, що цей вид є більш витратним для страховиків порівняно з сегментом страхування майна юридичних осіб, адже в цілому рівень виплат зі страхування майна у 2013 році становив 12,2%, хоча рівень виплат теж зменшився на 23,5% (з 35,7% у 2009 р.).

У табл. 7 відображено кількість укладених договорів страхування майна громадян у

досліджуваній період. З даних таблиці можна зробити висновок про суттєве зростання кількості укладених договорів страхування в цілому більш ніж у 2 рази. Частка договорів страхування майна у загальній кількості договорів страхування, укладених з громадянами за досліджуваній період, впала більш ніж у два рази – з 26,5% у 2009 р. до 13,0% у 2013 р. Це пов'язано з тим, що темп приросту укладених договорів з громадянами з інших видів страхування випереджав темп зростання кількості укладених договорів страхування майна громадян.

Особливо суттєво зросла кількість укладених договорів страхування іншого майна громадян (+4671,5 тис. од.), страхування кредитів (+236,1 тис. од.), страхування фінансових ризиків (+686,4 тис. од.) та страхування вантажу та багажу (+163,1

тис. од.). Однак, незважаючи на істотне зростання кількості укладених договорів, сума премій з цих видів страхування суттєво не зросла. Свідченням

цього є зниження середньої вартості полісу страхування майна громадян.

Таблиця 7. Кількість укладених договорів зі страхування майна громадян в Україні, тис. од.*

№	Показники	Роки					2013 до 2009	
		2009	2010	2011	2012	2013	Абс.	%
1	<i>Добровільні види</i>	5089,2	4829,3	5546,3	6158,2	10400,0	5310,8	104,4
1.1	Страхування наземного транспорту	571,0	439,2	357,1	327,9	389,4	-181,6	-31,8
1.2	Страхування повітряного транспорту	0,02	0,01	0,28	0,01	0,00	0,0	-81,3
1.3	Страхування водного транспорту	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,0	-17,9
1.4	Страхування вантажу та багажу	2,4	1,3	52,8	20,4	165,5	163,1	6921,8
1.5	Страхування майна від вогневих ризиків	2569,9	2401,3	2506,1	2325,6	2318,6	-251,3	-9,8
1.6	Страхування іншого майна громадян	1745,8	1880,7	2443,4	2789,4	6417,3	4671,5	267,6
1.7	Страхування кредитів	29,0	19,9	19,8	102,6	265,1	236,1	813,1
1.8	Страхування фінансових ризиків	150,9	61,1	136,2	592,3	837,3	686,4	454,7
1.9	Страхування гарантій	19,9	25,6	30,6	0,0	6,4	-13,5	-67,7
2	<i>Обов'язкові види</i>	0,15	0,26	0,37	3,88	8,62	8,47	5721,6
2.1	Авіаційне страхування	0,15	0,26	0,25	0,23	0,22	0,07	49,3
2.2	Страхування предмета іпотеки	0	0	0,114	3,65	8,395	8,4	-
3	Всього зі страхування майна громадян	5089	4830	5547	6162	10409	5319,3	104,5
4	Всього договорів, укладених з громад.	19187	23136	26419	29782	80345	61158	318,7
5	Частка договорів страхування майна у загальній кількості договорів гром.,%	26,5	20,9	21,0	20,7	13,0	8,7	-

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [6-10; 17].

З даних табл. 8 випливає, що за аналізований період суттєво зросла кількість укладених договорів страхування майна громадян у загальній кількості укладених договорів страхування майна – з 88,7% у 2009 р. до 91,3% у 2013 р., хоча у 2011 р. цей показник зменшився до 82%. Слід констатувати, що, окрім відносно ексклюзивних видів майнового

страхування – добровільного страхування водного та повітряного транспорту та обов'язкового авіаційного страхування – у загальній кількості укладених договорів страхування майна домінують договори з громадянами, причому частка останніх постійно зростає (окрім страхування автоКаско).

Таблиця 8. Частка укладених договорів з громадянами у відповідних видах страхування, %*

№	Показники	Роки					2013 до 2009
		2009	2010	2011	2012	2013	
1	<i>Добровільні види</i>	88,8	87,0	82,0	88,5	91,4	2,6
1.1	Страхування наземного транспорту	82,7	78,1	70,9	69,5	72,1	-10,7
1.2	Страхування повітряного транспорту	8,2	7,5	65,6	4,9	2,4	-5,9
1.3	Страхування водного транспорту	3,5	2,3	1,2	1,3	1,8	-1,8
1.4	Страхування вантажу та багажу	3,8	1,9	45,4	25,6	56,0	52,2
1.5	Страхування майна від вогневих ризиків	93,9	95,7	95,3	93,0	88,8	-5,1
1.6	Страхування іншого майна громадян	89,4	86,9	89,6	88,5	95,0	5,6
1.7	Страхування кредитів	59,1	19,1	3,7	95,9	92,3	33,3
1.8	Страхування фінансових ризиків	70,5	59,4	66,7	93,5	95,6	25,0
1.9	Страхування гарантій	93,2	93,5	96,3	2,0	98,1	4,9
2	<i>Обов'язкові види</i>	4,9	8,1	11,6	48,8	62,9	58,0
2.1	Авіаційне страхування	4,9	8,1	8,5	7,6	7,3	2,4
2.2	Страхування предмета іпотеки	-	-	62,0	74,9	78,5	-
3	Частка договорів страхування майна громадян у загальній кількості договорів майнового страхування, %	88,7	87,0	82,0	88,5	91,3	2,6

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [6-10].

За аналізований період суттєво зросла кількість укладених договорів страхування вантажу та багажу

громадянами – частка останніх у загальній кількості

договорів страхування вантажу та багажу зростає з 3,8% у 2009 р. до 56% у 2013 р.

Одним з показників, що характеризує схильність страховика до оперативного врегулювання фінансової сторони настання страхового випадку і одночасно його неупередженість у врегулюванні страхового випадку, є показник неврегульованості, який вказує на кількість договорів страхування, по яких страховик не здійснив страхову виплату. Фактично цей показник складають ті договори страхування, по яких страхова компанія не виплачує страхове відшкодування у строк понад 6 місяців з моменту надходження всіх документів для забезпечення виплати страхового відшкодування, а також ті, по яких страхова компанія судиться зі страхувальником у частині зменшення виплати чи відмови від виплати, шукаючи мотиви такої невиплати. Практика вітчизняного страхування показує, що страховики використовують судовий процес, проходячи всі стадії останнього, максимально затягують виплату страхового відшкодування. Практика українського судочинства та тривалість розгляду справ у судових органах дає змогу визначити середній строк прийняття законного рішення, що вступило в силу, який становить 1-1,5 роки. Страховики, в яких виникають перебої з надходженням премій, не виплачують страхове відшкодування навіть при зверненні судового виконавця щодо погашення заборгованості. Така практика невиконання була характерна для діяльності страхових компаній

«Страхові Традиції», «Інвестсервіс», «Каштан», «Українська екологічна страхова компанія», «Українська Пожежно-страхова компанія» тощо. До такого зухвалого способу невиконання судових рішень звертаються неплатоспроможні страховики, а також ті, яким призупинено чи відкликано ліцензії з надання страхових послуг.

Розглядаючи частку виплат, що належать громадянам у неврегульованих страхових виплатах (табл. 9), необхідно відмітити відносно високу частку останніх, що стосуються громадян, особливо в тих видах страхування, де премії, отримані від громадян, становлять невелику частину страхового портфеля. А це фактично всі інші види майнового страхування, за винятком страхування наземного (автомобільного) транспорту. Зрозуміло, що висока частка премій, що формуються за рахунок громадян, певним чином повинна відповідно відобразитись і на частці неврегульованих виплат, що належать громадянам.

Водночас незрозумілим є високе значення неврегульованості страхових виплат зі страхування іншого майна громадян, страхування кредитів, а також зі страхування майна громадян від вогневих ризиків. Адже на страхування майна громадян (як від вогню, так й інших видів) у середньому за аналізований період припадає не більше 10% премій з відповідних видів майнового страхування, проте частка громадян у неврегульованих страхових виплатах у різних роках становить 50-60%, а то й навіть вище.

Таблиця 9. Частка виплат громадянам у неврегульованих страхових виплатах, %*

№	Показники	Роки					2013 до 2009
		2009	2010	2011	2012	2013	
1	Страхування наземного транспорту	80,0	78,1	71,6	50,8	76,6	-3,4
2	Страхування водного транспорту	71,4	-	85,7	100,0	-	-
3	Страхування вантажу та багажу	0	0	0	0	0	0,0
4	Страхування майна від вогневих ризиків	59,6	60,6	78,1	100,0	28,6	-31,0
5	Страхування іншого майна громадян	60,1	60,4	54,7	58,3	41,7	-18,5
6	Страхування кредитів	0,0	8,3	0,0	0,0	75,0	75,0
7	Страхування фінансових ризиків	15,6	5,3	13,6	8,8	17,1	1,5
8	Страхування гарантій	96,9	95,2	97,4	-	-	-
9	Всього неврегульовані виплати громадянам	73,3	70,5	71,1	50,0	73,5	0,2

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [6-10].

Такий стан речей пов'язаний з тим, що страхувальники-юридичні особи набагато ефективніше здатні впливати на повноту та швидкість проведення страхових відшкодувань, адже здебільшого вони укладають договори страхування як майнового, так і відповідальності чи стосовно життя та здоров'я своїх працівників. Тому необ'єктивна поведінка страховика при виплаті страхового відшкодування юридичній особі може привести до розірвання вже існуючих договорів страхування з подальшим переукладенням їх в іншого страховика. Важливо зазначити, що така можливість переукладення та розірвання існуючих договорів реалізується шляхом щоквартального внесення страхових премій. Саме на таких умовах оплати укладаються договори страхування з юридичними особами, та навіть з фізичними (наприклад, автоКаско).

Несплата страхової премії тягне за собою автоматичне розірвання договору страхування.

ВИСНОВКИ

Страхування майна громадян в Україні знаходиться на стадії перманентного розвитку, адже частка страхування нерухомого майна громадян у загальній сумі премій, отриманих від громадян, становить у різні роки аналізованого періоду лише 15-18% і свідчить про відносно низьку страхову культуру. Водночас вона є результатом низького рівня доходів населення. Подальші дослідження повинні зосереджуватись на оцінці ролі майнових видів у страховому портфелі страхової компанії.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В.Д. Страхування: навчальний посібник / В.Д. Базилевич. - К.: Знання, 2008. - 1019 с.
2. Внукова Н.М. Страхування: навчальний посібник / Н.М. Внукова, В.І. Успенко, Л.В. Временко. - Х.: Бурун книга, 2008. - 376 с.
3. Вовчак О.Д. Стан та перспективні напрями розвитку страхового ринку України / О.Д. Вовчак // Світ фінансів. – 2007. – №1(10). – С.107-115.
4. Гаманкова О. О. Страхування: навчальний посібник / О.О. Гаманкова. - К.: КНЕУ, 2000. - 120 с.
5. Клапків М.С. Витоки національного страхового ринку України: (монографія)/ М.С. Клапків, Ю.М. Клапків. — Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 275 с.
6. Консолідовані звітні дані страховиків за 2009 рік / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/konsol_sk_2009.xls.
7. Консолідовані звітні дані страховиків за 2010 рік / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/konsol_sk_2010.xls.
8. Консолідовані звітні дані страховиків за 2011 рік / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/konsol_sk_2011.xls.
9. Консолідовані звітні дані страховиків за 2012 рік / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/konsol2012.xls>.
10. Консолідовані звітні дані страховиків за 2013 рік / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/konsol_2013.xls.
11. Кривошлик Т.Д. Страхування майна громадян /Т.Д. Кривошлик // Фінанси України. - 2011. - № 2. - С. 131 -136.
12. Кривошлик Т.В. Страхування майна громадян в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. Наук / Т.В. Кривошлик. – К.: Київський національний економічний університет, 2004. – 21 с.
13. Кривошлик Т.В. Сучасний стан страхування майна громадян в Україні / Т.В. Кривошлик // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. пр. – 2012. – №19. – С. 97-105.
14. Пойда-Носик Н.Н. Страхове підприємництво регіону: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2010. – 232 с.
15. Пойда-Носик Н.Н. Регулювання та безпека розвитку страхового підприємництва регіону: монографія / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, М.В. Тимчак. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2012. – 244 с.
16. Про страхування [Електронний ресурс]: Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 р. №86/96-ВР [зі змін. та доп.]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
17. Страховий ринок України у 2013 році / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_%202013.pdf.

Одержано 15.05.2014 р.